

Abraham Kuyper: Kamers van Arbeid, remedie tegen hebzucht en heerszucht¹

In de jaren tachtig van de negentiende eeuw werd in Europa als gevolg van een [economische crisis](#) het debat over sociale en economische thema's intenser gevoerd. In 1889 maakte de anti-revolutionair [A. Kuyper](#) een analyse van de sociale kwestie.² De overheid moest zich afvragen wat zij kon doen 'om de wanverhouding, die onmiskenbaar een aanzienlijke klasse der maatschappij drukt en haar het levensgeluk rooft' op te heffen. De oplossing was volgens Kuyper niet eenvoudig omdat de economie 'cosmopolitisch' was en ontwikkelingen in andere landen dus gevolgen hadden voor de binnenlandse economie.

De burgerij die na de Franse Revolutie aan de macht was gekomen had de gilden afgeschaft.³ Volgens Kuyper was dit een gevolg van de belangentegenstelling tussen gilden en burgerij. Gilden waren gesloten groepen geworden die naar politieke macht streefden.⁴ Resultaat van de opheffing van de gilden was een 'bandeloze vrijheid' waardoor de arbeiders geen bescherming meer genoten (geen arbeidscontracten, geen beperking van ontslagvrijheid).⁵ De strijd tussen gilden en burgerij was van een strijd tussen meester en gezel, een conflict tussen werkgever en werknemer geworden.⁶

De latere CDA voorzitter [P.A.J.M. Steenkamp](#)⁷ vergeleek in 1951 de analyse van Kuyper met het werk van W.E. von Ketteler⁸ en C. von Vogelsang.⁹ Dit waren

¹ P.L. Tak, 'Christelijk Sociaal Congres', *De Nieuwe Gids*, 7(1892), p. 280. De eerste versie van dit artikel dateert van juli 2008.

² Volgens A.N. Molenaar was Kuyper beïnvloed door de denkbeelden van de katholiek A. de Mun, die het opheffen van sociale misstanden door middel van staatsinterventie propageerde. Op het congres van Katholieken in Luik haalde de aanhangers van die opvatting in 1890 een overwinning. A.N. Molenaar, *Arbeidsrecht, Eerste Deel*, (Zwolle 1953), p. 181. A.N. Molenaar was in de periode 1926-1952 secretaris en voorzitter van de VNW en van 1947-1958 hoogleraar sociale wetgeving te Leiden. Zie ook J.L. van Zanden en A. van Riel, *Nederland 1780-1914. Staat, instituties en economische ontwikkeling*, (Amsterdam 2000), p. 311 e.v.

³ 'De revolutie was een strijd tussen koningschap en volkssoevereiniteit, kerkgezag en wetenschap, traditie en rede, een hardnekkige strijd tussen de oude en de nieuwe wereldbeschouwing en juist de hardnekkigheid van de strijd verklaart, om niet te zeggen rechtvaardigt, veel van het gepleegde geweld.' A.N. Molenaar, *Arbeidsrecht, Eerste Deel*, (Zwolle 1953), p. 103, noot 1. Het Nederlandse particularisme zorgde ervoor dat hier het gildenstelsel de Franse tijd kon overleven. K. Veraghtert en B. Widdershoven, *Twee eeuwen solidariteit. De Nederlandse, Belgische en Duitse ziekenfondsen tijdens de negentiende en de twintigste eeuw*, (Amsterdam 2002), pp. 36-37

⁴ Over de publiekrechtelijke bevoegdheden van gilden, J.G. van Dillen, 'Gildewezen en publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie', uit 1934 met aanvulling uit 1962, p. 176, M. Prak, C. Lis, J. Lucassen en H. Soly, *Craft Guilds in the Early Modern Low Countries. Work, Power and Representation*, (Aldershot 2006)

⁵ 'Het behoeft ons dus niet te verwonderen, dat de Franse revolutie, ontbrand als een strijd om de vrijheid, er niet toe heeft geleid de vierde stand een betere toekomst te verzekeren. Feitelijk heeft de Franse revolutie in de rechtstoestand en de economische positie der arbeiders slechts verslechtering gebracht. Immers de bescherming, die de gildentijd nog had verleend, ging teloor.' A.N. Molenaar, *Arbeidsrecht, Eerste Deel*, (Zwolle 1953), p. 105

⁶ P.A.J.M. Steenkamp, *De gedachte der bedrijfsorganisatie in protestants christelijke kring*, (Kampen 1952²), p. 26. Steenkamp baseerde zich op een analyse van Kuypers brochure *Handenarbeid* uit 1889.

⁷ P.A.J.M. Steenkamp: katholiek politicus, grondlegger van het CDA. Tijdens het schrijven van zijn proefschrift was de discussie over de Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie met de voorbereiding en aanneming van de wet op de PBO in volle gang. De ARP stond in het middelpunt van deze in gereformeerd Nederland op felle toon gevoerde discussie. De partij had het toch al moeilijk vanwege de erfenis van Colijn. Zij was tegenstander van de tijdens de rooms-rode coalities sterk toegenomen rol van de overheid. De KVP waartoe Steenkamp behoorde, was er veel aan gelegen dat ook de ARP als mogelijke regeringspartner beschikbaar was. Een vergelijk tussen beide partijen mede op het terrein van de PBO was daarvoor geboden. P.A.J.M. Steenkamp, *De gedachte der bedrijfsorganisatie in protestants christelijke kring*, (Kampen 1952²). Zie ook D.P. Rigter, E.A.M. van den Bosch, R.J. van der Veen en A.C. Hemerijck, *Tussen sociale wil en werkelijkheid. Een geschiedenis van het beleid van het ministerie van Sociale Zaken*, (Den Haag 1995), pp. 83-104, P.E. Werkman, 'Laat uw doel hervorming zijn!' *Facetten van de*

christelijk sociale denkers van katholieke huize.¹⁰ Zij zochten naar wegen om de liberale staat en de liberale parlementen te omzeilen. Het 'absolutisme van de geldende maatschappelijke orde' en de 'drang tot democratisering' brachten weemoed naar het gildensysteem. Het corporatisme was bij Vogelsang een democratischer versie van dit gildensysteem met zelfbestuur voor de corporaties en bevoegdheden op economisch gebied tot ordening van de productie en meer zeggenschap van de arbeiders. Alleen zo zou de 'sociale Frage' kunnen worden opgelost. Door bedrijfsorganisatie kon een essentieel onderdeel van de

geschiedenis van het Christelijk Nationaal Vakverbond in Nederland (1909-1959), (Hilversum 2007), p. 134. J.A. Bornewasser, *Katholieke Volkspartij 1945-1980. Band I Herkomst en groei (tot 1963)*, (Nijmegen 1995)

⁸ 'In de liberale voorstelling van de staatswet als uitdrukking van de volkswil zag Ketteler vanwege het volgens hem manipulatieve karakter van de gehouden verkiezingen alleen maar misleiding. Partijbelang heerste in plaats van de werkelijke belangen van de verschillende maatschappelijke geledingen en groepen. Ketteler verdedigde uitgaande van de al genoemde zelfbestemmingsleer een organisch-corporatieve vertegenwoordiging op basis van een vrij zelfbestuur van standen en corporaties.' H. van den Berg, *In vrijheid gebonden. Negentiende-eeuwse katholieke publicisten in Nederland over geloof, politiek en moderniteit*, (Nijmegen 2005), pp. 105-106. De minderheidspositie van katholieken in Duitsland en Nederland zorgde rond het midden van de negentiende eeuw voor een verbond tussen liberalen en katholieken. Een democratische staat zou het herstel van katholieke rechten waarborgen. Een oververtegenwoordiging van katholieken in de lagere sociale klassen leidde tot een fel antikapitalisme waarvan Ketteler de exponent is. Th. Saleminck, *Katholieke Kritiek op het Kapitalisme 1891-1991. Honderd jaar debat over vrije markt en verzorgingsstaat*, (Amersfoort/Leuven, 1991), p. 49. Katholieke denkers zoals Pesch lieten zich niet uit over de vraag of de staat een republiek of een monarchie moest zijn. Th. Saleminck, *Katholieke Kritiek op het Kapitalisme 1891-1991. Honderd jaar debat over vrije markt en verzorgingsstaat*, (Amersfoort/Leuven, 1991), p. 48. Het corporatisme werd gezien als alternatief voor de representatieve democratie maar ook voor het absolutisme. Zie ook pp. 52, 55, 86 en p. 48 over De Maistres opvatting over de zelfstandige bestuurlijke rol van corporatieve en regionale instituties. Katholieke denkers pasten zich aan aan de wereld na de Franse Revolutie en 1848 en ontwikkelden een eigen mens- en maatschappijbeeld waarbij ze niet voorbijgingen aan maatschappelijke en politiek misstanden. Hun denken was conservatief, niet restauratief. De positie van de Rooms-Katholieke kerk was na de Franse Revolutie niet hersteld, de scheiding tussen kerk en staat was een gegeven, ook tijdens de restauratie na het Congres van Wenen. Het nationalisme was voor de kerkelijke staat en voor het ultramontanisme een bedreiging.

⁹ 'Durch (...) seine Schrift "Die materielle Lage des Arbeiterstandes in Österreich" löste Vogelsang eine christlich-soziale Volks- und Reformbewegung mit der Forderung nach sozialen Reformen aus, welche dazu führte, dass unter der Regierung von Eduard Graf Taaffe gegen den Widerstand der liberalen Partei eine Reihe von Sozialgesetzen beschlossen wurde: Arbeitszeitbegrenzung, Sonntagsruhe, Unfall- und Krankenversicherung und Genossenschaftsgesetz. Diese galten teilweise für vorbildlich in Europa und bildeten die Grundlage der österreichischen Sozialgesetzgebung. Sogar ein (beinahe) allgemeines Wahlrecht wäre geplant gewesen, wurde aber von der radikalen Nationalpartei verhindert. Vogelsang organisierte ab 1888/9 in Wien einen Diskussionskreis für Sozialreformer, bekannt geworden als die "Enten-Abende" (Studienrunde katholischer Sozialreformer) und koordinierte die internationale Kooperation der Sozialreformer bei einer Tagung in Haid (heute Bor, tschech. Rep.). Scheinbar paradoxerweise vertrat er gewisse Ideen des Marxismus, wie die Ablehnung von freiem Kapital und Freihandel. Durch seine bedeutende Tätigkeit in der "Union de Fribourg" regte er auch die Enzyklika *Rerum novarum* an, welche 1891, ein Jahr nach seinem Tod, von Papst Leo XIII. herausgegeben wurde. Er soll gesagt haben: "Selbst der Sozialismus, den wir bekämpfen, ist ein Fortschritt gegenüber dem Kapitalismus, der vorherrscht." Dem liegt die Auffassung zugrunde, Klassengegensätze ließen sich durch eine von unten organisierte, sozialpartnerschaftliche ständestaatliche Ordnung aufheben. Der spätere Versuch der Umsetzung dieser Ansicht scheiterte; siehe auch: Austrofaschismus.'

http://de.wikipedia.org/wiki/Karl_von_Vogelsang. Saleminck wijst op het antisemitisme van Vogelsang en noemt de Oostenrijkse school gevaarlijk. Th. Saleminck, *Katholieke Kritiek op het Kapitalisme 1891-1991. Honderd jaar debat over vrije markt en verzorgingsstaat*, (Amersfoort/Leuven, 1991), pp. 39-40. In Nederland werd P.W.A. Cort van der Linden door M. Ostrogorski en H. Krabbe beïnvloed bij zijn opvattingen over decentralisatie van het overheidsgezag. Krabbe dacht daarbij 'aan kleine op lager niveau georganiseerde gemeenschappen oftewel associaties. (...) Vorming van associaties was niet voldoende. Zulke decentralisatie had alleen zin als de associaties ook verordenende bevoegdheden hadden. Pas dan zou de rechtsvorming op decentraal niveau volgens de volkswil kunnen plaatsvinden.' De sociaal-democraat P.J. Troelstra werd beïnvloed door de ideeën van Cort van der Linden over de volkswil. J. den Hertog, *Cort van der Linden (1846-1935). Minister-president in oorlogstijd. Een politieke biografie*, (Amsterdam 2007), pp. 107 (bedrijfsverenigingen), 303, 321

¹⁰ P.A.J.M. Steenkamp, *De gedachte der bedrijfsorganisatie in protestants christelijke kring*, (Kampen 1952²), p. 26-29. Zie ook J. Koch, *Abraham Kuyper een biografie*, (Amsterdam 2006), pp. 54-55, 217 en 408-410, A.N. Molenaar, *Arbeidsrecht, Eerste Deel*, (Zwolle 1953), pp. 259-260. Kuyper kreeg de geschriften van Ketteler in 1869 van Groen van Prinsterer. P.A.J.M. Steenkamp, *De gedachte der bedrijfsorganisatie in protestants christelijke kring*, (Kampen 1952²), p. 22, noot 24. Kuyper verwees volgens Steenkamp vaak naar Ketteler. Ibidem, p. 21. Zie ook p. 185. Volgens Steenkamp wees Kuyper op de 'gemeenschappelijke taak die reformatische en katholieke christenen in deze hadden. Ibidem, p. 23. De katholieke kerk was voor Kuyper vanwege het dogma van onfeilbaarheid, het ultramontanisme en de Kulturkampf een voorbeeld voor het militant orthodox calvinisme. Kuyper roemde de denkbeelden van Ketteler. Talma negeerde de sociale wetten die Kuyper tijdens diens ministerschap had voorbereid. J. Koch, *Abraham Kuyper een biografie*, (Amsterdam 2006), pp. 54-55, 217, 408 aant. en J.J. Woltjer, *Recent verleden. Nederland in de twintigste eeuw*, (Amsterdam 1992), pp. 57-65. Zie over Kuyper en Talma ook de biografie A. Bornebroek, *Een heer in de volkspartij. Theodoor Heemskerk (1852-1932), minister-president en minister van Justitie*, (Amsterdam 2006). Volgens P.L. Tak erkende Kuyper dat de katholieken hem in het sociale denken ver vooruit waren. Tak noemt daarnaast onder andere K. Marx als bron voor Kuypers inzichten. P.L. Tak, 'Christelijk Sociaal Congres', *De Nieuwe Gids*, 7(1892), p. 282. In Nederland was er volgens Tak nog geen sprake van een substantiële katholieke bijdrage aan de discussie over de sociale kwestie. 'Terwijl wij onzen Katholieken socialist van invloed nog wachten, is de Calvinistische verzezen, in de sterke figuur van dr. A. Kuyper.' Tak, 'Christelijk Sociaal Congres', p. 277. Zie ook G.J. Schutte, *Het Calvinistisch Nederland. Mythe en werkelijkheid*, (Hilversum 2000).

maatschappij buiten het bereik van de staat geplaatst worden, vergelijkbaar met de rol van de kerken na de scheiding van kerk en staat.¹¹

Het essentiële verschil tussen Ketteler en Kuyper was volgens Steenkamp dat Ketteler voorstander was van het betrekken van de vierde stand bij de staat door middel van democratisering en sociale wetgeving 'terwijl Kuyper een werkelijke structurele wijziging van het maatschappelijk bestel wil door zelfbesturende corporaties, om aldus juist de taak van de overheid te verlichten'¹². Kuyper sloot hiermee aan bij de ideeën van Vogelsang die volgens Steenkamp de bestaande maatschappij verwierp en een 'tegenrevolutie' wilde.¹³

Kuyper was van mening dat de overheid in de arbeidsverhoudingen mocht ingrijpen als er sprake was van grote machtsongelijkheid om 'de desorganisatie weer voor organisatie' te laten plaatsmaken.¹⁴ Er moesten daarom naast de bestaande Kamers van Koophandel, waar de werkgevers bij aangesloten waren, Kamers van Arbeid (KvA) in het leven geroepen worden. Het instellen van KvA was een eerste stap. "'Kamers" of "Raden" van Arbeid, gelijk men van meer dan één kant heeft voorgeslagen, kunnen ons nooit geven wat de oude Gilden aan goeds bezaten.¹⁵ Zodra de overheid het huis in de steigers had gezet, moest zij de KvA verzelfstandigen en politieke invloed geven. De KvA moesten in gebieden van rond de 20.000 inwoners, worden samengesteld uit arbeiders die werden gekozen door diegenen die konden bewijzen dat ze minstens een jaar in die regio loon verdiend hadden.¹⁶

Kuyper's bedrijfsorganisatie moest het publiek en het algemeen belang beschermen tegen uitbuiting en groepsegoïsme (een nadeel van de oude gilden) en anderzijds de verhouding tussen werkgevers en werknemers verbeteren. Zijn KvA moesten de overheid adviseren en konden helpen arbeid en kapitaal te verzoenen. Net als in de elfde eeuw, toen de gilden ontstonden, moest de overheid het voortouw nemen bij het opzetten van de bedrijfsorganisatie maar de inrichting en verdere opbouw van de Kamers overlaten aan de organisaties

¹¹ Kerken verrichtten ook publiekrechtelijke taken zoals de bevolkings- en huwelijksadministratie. Zie M. van der Heijden en A. Schmidt, 'In dienst van de stad. Vrouwen in stedelijke ambten. Holland 1500-1800', *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis*, 4(2007)4, p. 10, noot 16 en M.H. Voegler, *Religion, Liberalism and the Social Question in the Habsburg Hinterland: The Catholic Church in Upper Austria, 1850-1914*, (Columbia University 2006) en K. Bradley, 'Creating local elites', in: S. Couperus, Chr. Smit en D.J. Wolfram (red.), *In Control of the City. Local Elites and the Dynamics of Urban Politics, 1800-1960*, (Leuven 2007), p. 84. In Nederland waren na 1848 alleen huwelijken die voltrokken waren door een ambtenaar van de burgerlijke stand rechtsgeldig en werd het kerkelijk huwelijk facultatief. P. de Coninck, *Een les uit Pruisen. Nederland en de Kulturkampf, 1870-1880*, (Hilversum 2005), p. 39. In de Oostenrijkse Nederlanden werd tijdens het Franse bewind de kerkelijke armenzorg overgenomen door gemeentelijke Burelen van Weldadigheid en Burgelijke Gasthuizen. K. Veraghtert en B. Widdershoven, *Twee eeuwen solidariteit. De Nederlandse, Belgische en Duitse ziekenfondsen tijdens de negentiende en de twintigste eeuw*, (Amsterdam 2002), p. 34

¹² P.A.J.M. Steenkamp, *De gedachte der bedrijfsorganisatie in protestants christelijke kring*, (Kampen 1952²), p. 22

¹³ P.A.J.M. Steenkamp, *De gedachte der bedrijfsorganisatie in protestants christelijke kring*, (Kampen 1952²), p. 22

¹⁴ A. Kuyper, *Handenarbeid*, (Amsterdam 1889), p. 20

¹⁵ A. Kuyper, *Handenarbeid*, (Amsterdam 1889), p. 20

¹⁶ A. Kuyper, *Handenarbeid*, (Amsterdam 1889), p. 21

van de arbeiders.¹⁷ Dat laatste gebeurde volgens de jurist A.N. Molenaar ook in de jaren vijftig van de twintigste eeuw nog te weinig. 'In verband met het bestaande wantrouwen in de zelfwerkzaamheid der maatschappelijke krachten en het ontbreken van krachtvolle organisaties van arbeiders en werkgevers dragen alle verbeteringen het karakter van bescherming. Weinig wordt nog op zelfdoen door de naast-belanghebbenden aangestuurd; het is de Staat die de voorzieningen treft.'¹⁸

Ook de katholieke [P.J.M. Aalberse](#), in 1918 de eerste minister van Arbeid, was een voorvechter van arbeidersorganisaties, plaatselijke vakgilden, waarvan alleen arbeiders lid zouden zijn.¹⁹

Op het Christelijk Sociaal Congres van 1891 hield de antirevolutionair A. Wiersinga een rede over het corporatieve vraagstuk waarin hij stelde geen kopie van de gilden voor te staan maar wel de gilde-gedachte. Deze gedachte ging uit van het verenigen van werkgevers en werknemers in een organisch verband. Deze organen moesten een staatsrechtelijk karakter krijgen 'met een daaraan beantwoordende bevoegdheid, zoals de gilden dat ook hadden, dus een dwingende bevoegdheid'.²⁰ Kuyper was geen voorstander van organisaties die zowel uit werkgevers en werknemers zouden bestaan maar was wel van voor het toekennen van publiekrechtelijke bevoegdheid.²¹ Hij volgde hierbij de opvattingen van Groen van Prinsterer.²² Kuyper was tegen het 'Kamers van Arbeidvoorstel' van het [kabinet Röell](#). Ten eerste omdat arbeiders én werkgevers in die KvA zitting zouden hebben²³ en ten tweede omdat ze geen verordenende bevoegdheden kregen. Dit laatste had de regering niet toegestaan omdat de KvA geen staat in de staat mochten worden. De Wet op de Kamers van Arbeid van 1897 werd geen succes.²⁴

De werkgevers en arbeiders werden via de Kamers van Arbeid betrokken bij de slechting van arbeidsconflicten en konden regering en gemeenten over arbeidszaken adviseren. De KvA werden volgens de jurist [C.W. de Vries](#) geen

¹⁷ P.A.J.M. Steenkamp, *De gedachte der bedrijfsorganisatie in protestants christelijke kring*, (Kampen 1952²), p. 26-29

¹⁸ A.N. Molenaar, *Arbeidsrecht, Eerste Deel*, (Zwolle 1953), p. 320. Molenaar baseert zich op C.W. de Vries in *Themis* (1926)

¹⁹ A.N. Molenaar, *Arbeidsrecht, Eerste Deel*, (Zwolle 1953), pp. 179-180. Van de meeste afgeschafte gilden waren juist geen arbeiders lid. Zie M. Prak, C. Lis, J. Lucassen en H. Soly, *Craft Guilds in the Early Modern Low Countries. Work, Power and Representation*, (Aldershot 2006)

²⁰ Geciteerd in: T. de Ruiter, *Minister A.S. Talma*, (Franeker 1946), p. 29

²¹ T. de Ruiter, *Minister A.S. Talma*, (Franeker 1946), p. 35

²² C.W. de Vries, 'Bijdrage tot de staatkundige geschiedenis der arbeidswetgeving in Nederland', *Themis*, (1924), p. 295, T. de Ruiter, *Minister A.S. Talma*, (Franeker 1946), pp. 26-28, 35

²³ Kuyper legde tijdens de discussie over de samenstelling van de Plaatselijke Commissies die toezicht zouden houden op de uitvoering van een deel van de Ongevallenwet in 1899 nog eens uit waarom hij geen voorstander was van het evenmin als bij de KvA in die commissies bijeenbrengen van werkgevers en werknemers. W. de Vries, *De totstandkoming van de Ongevallenwet 1901*, p. 279. Talma schreef in 1900 over deze plaatselijke commissies: 'Aan machteloosheid gelijk de Kamers van Arbeid zullen ze niet worden prijsgelaten.' Er waren op dat moment zestig KvA opgericht. W. de Vries, *De totstandkoming van de Ongevallenwet 1901*, p. 394, noot 81

²⁴ C.W. de Vries, 'Bijdrage tot de staatkundige geschiedenis der arbeidswetgeving in Nederland', *Themis*, (1924), pp. 294-295. Op het moment dat De Vries over de mislukking van de KvA schreef, was de analyse dat ze niet in de historische ontwikkeling pasten. De vakbeweging was in tegenstelling tot de jaren negentig van de negentiende eeuw inmiddels een serieuze machtsfactor geworden, niet in de laatste plaats dankzij Treub en Aalberse. In die jaren speelde ook de discussie over de staat in de staat rond de [HRvA](#). Zie E. Hueting, F. de Jong Edz., R. Ney, *Troelstra en het model van de nieuwe staat*, (Assen 1980)

succes omdat ze uitging van een plaatselijke organisaties terwijl in die tijd de arbeidersorganisatie bezig waren zich op landelijk niveau te centraliseren.²⁵ De vakbeweging zag in de KvA verzoeners in plaats van scheppers van recht (via het arbeidscontract).²⁶ Volgens socialisten moest het arbeidsrecht zich beperken tot diegenen die volgens een arbeidsovereenkomst werkten 'omdat hun historisch materialisme hun het arbeidsrecht als een klasserecht deed zien'.²⁷ Voor katholieken gold aldus A.N. Molenaar hetzelfde maar op andere gronden, namelijk op de zedenleer van Thomas van Aquino en de daarop voortbouwende encycliek *Rerum Novarum*. De liberalen wilden zich niet beperken tot arbeiders. Zij pleitten op algemeen zedelijke gronden 'een ingrijpen van de Staat op al die terreinen van het maatschappelijk leven, waar zich misstanden voordoen en waartegen het gemoed in opstand komt'.²⁸

Eind 1906 besloot de vereniging van voorzitters en secretarissen van de KvA om een commissie in te stellen die het functioneren van de Kamers van Arbeid zou onderzoeken.²⁹ Het rapport van de commissie verscheen in 1911.³⁰ De commissie had vragenlijsten verstuurd aan 190 voorzitters van KvA, 71 plaatselijke arbeiderssecretariaten en bestuurdersbonden, 119 vakbonden, 17 werkgeversverenigingen en 37 particuliere personen. Van de 434 vragenlijsten kwamen er 113 terug.³¹ Volgens de statisticus J.H. van Zanten waren 'vele vooraanstaande mannen uit het bedrijfsleven en het vakverenigingswezen' lid van een KvA en waren vele 'bekende persoonlijkheden in het sociale leven' secretaris van een KvA.³² Door de aanname van de Arbeidsgeschillenwet (1923) kwam de wet op de KvA vervallen.³³

Bij de debatten over de Ongevallenwet 1901 werkte Kuyper zijn opvattingen over de rol van werkgevers en werknemers uit in zijn Groot-Amendement en in een Amendement betreffende de samenstelling Raad van Toezicht op de

²⁵ C.W. de Vries, 'Bijdrage tot de staatkundige geschiedenis der arbeidswetgeving in Nederland', *Themis*, (1924), pp. 294-295 en W. de Vries, *De totstandkoming van de Ongevallenwet 1901*, p. 51

²⁶ C.W. de Vries, 'Bijdrage tot de staatkundige geschiedenis der arbeidswetgeving in Nederland', *Themis*, (1924), p. 294. De Vries geeft niet aan wat hij met vakbeweging bedoelde. In de jaren negentig was de [vakbeweging](#) in opkomst en bestond uit een veelheid van vooral lokale initiatieven. De centralisatie van de Nederlandse vakbeweging was in 1924 nog in volle gang. Ook bestond er verschil van mening over deze vraagstukken tussen de socialistische, protestantse en katholieke vakbeweging.

²⁷ A.N. Molenaar, *Arbeidsrecht, Eerste Deel*, (Zwolle 1953), pp. 324-325

²⁸ A.N. Molenaar, *Arbeidsrecht, Eerste Deel*, (Zwolle 1953), pp. 324-325. Zie voor het organisch denken bij Thorbecke en andere liberalen E.H. Kossmann, 'Kenmerken van het Nederlands liberalisme', in: *Jaarboek 1992 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen*, (Groningen 1992), p. 227 en over dat van H. van den Berg, *In vrijheid gebonden. Negentiende-eeuwse katholieke publicisten in Nederland over geloof, politiek en moderniteit*, (Nijmegen 2005), p. 54 e.v. en p. 187 e.v., A. van der Woud, *Een nieuwe wereld. Het ontstaan van het moderne Nederland*, (Amsterdam 2006), p. 163

²⁹ In de commissie zaten H.L. Drucker (voorzitter), Ph. Falkenburg, W. Havers, J.H. van Heek, D. de Klerk, O.F.A.M. van Nispen tot Sevenaer, H. Polak (tot 1909), J.H. Schaper, Jos. de Sterke (voorzitter Vereniging Voorzitters en Secretarissen KvA), A.S. Talma (vervangen door J.C. Sikkel), J. van Waardhuizen, J.H. van Zanten en E.M. Meijers

³⁰ *Rapport betreffende de werking der Wet op de Kamers van Arbeid en de in de Wet wenschelijk gebleken wijzigingen, uitgebracht aan de Vereniging van Voorzitters en Secretarissen van Kamers van Arbeid in Nederland door de Commissie, daartoe door deze Vereniging ingesteld*, (Delft 1911)

³¹ *Rapport betreffende de werking der Wet op de Kamers van Arbeid en de in de Wet wenschelijk gebleken wijzigingen, uitgebracht aan de Vereniging van Voorzitters en Secretarissen van Kamers van Arbeid in Nederland door de Commissie, daartoe door deze Vereniging ingesteld*, (Delft 1911), pp. 7-8

³² J.H. van Zanten, 'Vijf-en-twintig jaren Kamers van Arbeid', *Sociale Voorzorg*, (1922), p. 312

³³ A.N. Molenaar, *Arbeidsrecht, Eerste Deel*, (Zwolle 1953), p. 312

Rijksverzekeringsbank. Deze RvT moest samengesteld worden uit werkgevers, en uit werknemers die in het bestuur van een KvA of in dat van een bij Koninklijk Besluit erkende werkliedenvereniging bestuurservaring hadden opgedaan. 'Dit artikel was het enige in de wet, waarbij de belanghebbenden rechtstreeks betrokken werden. Omdat in Nederland geen organisaties bestonden als in het buitenland (Krankenkassen, Berufsgenossenschaften) waaruit vertegenwoordigers van de werknemers uit en door henzelf konden worden gekozen, had de Regering voorgesteld ze eenvoudig door de Kroon te laten benoemen. Kuyper vreesde, dat op deze wijze niet "metterdaad wezenlijke werklieden" in de Raad zouden komen; vandaar zijn voorstel.³⁴ Kuypers amendement werd aangenomen.

De wens om de belanghebbenden bij het oplossen van de sociale kwestie te betrekken werd door Kuyper als minister neergelegd in zijn Beroepswet. Werkgevers en arbeiders werden in de [Raden van Beroep](#) rechtstreeks gekozen (werkgevers door werkgevers en arbeiders door arbeiders) door middel van door de gemeenten opgestelde kieslijsten en door Gedeputeerde Staten benoemd.³⁵ Er was kritiek op dit systeem omdat GS (die zonder algemeen kiesrecht tot stand kwamen) meer op de hand van de werkgevers dan van de arbeiders zouden zijn.

³⁴ W. de Vries, *De totstandkoming van de Ongevallenwet 1901. De invloed van werkgevers en werknemers op de eerste sociale verzekeringswet in Nederland*, (Deventer 1970), pp. 266, 452, 124. Over Talma en de KvA en de Plaatselijke Commissies van de OW, p. 394, noot 81. Zie ook D. Rigter, '[Het effect van de invoering van de Ongevallenwet 1901 op de gezondheidszorg](#)', in: K.P. Companje (red.), *Tussen volksverzekering en vrije markt. Verzekering van zorg op het snijvlak van sociale verzekering en gezondheidszorg 1880-2006*, (Amsterdam 2008)

³⁵ M. Hoogenboom, *Standenstrijd en zekerheid. Een geschiedenis van oude orde en sociale zorg in Nederland*, (Amsterdam 2004), p. 134. W. Faber, *Negentig jaren in beroep. Geschiedenis van de raden van beroep en de ambtenarengerechten*, (Zwolle 1992), pp. 30-31. Vanaf 1917 kregen de gemeenten een grotere rol, Ibidem, p. 41. Vanaf 1925 gold hetzelfde voor de rol van de organisaties werkgevers en werknemers, Ibidem, p. 42. Dat werd in 1936 geformaliseerd. S.J. Pothuis, 'De medewerking van de werknemers aan de uitvoering der Verzekeringswetten in ons land', in: *Tien jaren Raden van Arbeid*, (Haarlem 1930), pp. 242-243. C. Helderma, 'De Kamers van Arbeid 1897-1922. Een mislukte poging tot bedrijfsorganisatie', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 27(2001)1, p. 87